

Praktiknära slöjdforskning

Marléne Johansson

I artikeln diskuteras likheter och skillnader i kontext, utgångspunkter, metoder, insamling, analyser, dokumentationsformer och användning av resultat vid praktiknära slöjdforskning. Syftet är att utifrån exempel aktualisera vad praktiknära forskning om slöjd kan redogöra för och vad forskning som är insamlad i slöjd kan beskriva. För att tydliggöra likheter och skillnader diskuteras om den praktiknära slöjdforskningen behandlar slöjdrelaterade verksamheter, slöjdläroarbete eller skolslöjd. Inledningsvis görs en bakgrundsbeskrivning och en kortare redogörelse av praktiknära forskning i relation till slöjd. Utifrån slöjdrelaterade exempel diskuteras därefter om slöjdforskningen handlar om eller är genomförd i en praktik under tre avsnitt: i det första "Forskning om eller i slöjdrelaterad verksamhet, alternativt om eller i slöjdrelaterad undervisning"; i det andra "Forskning om slöjdläroarbete, alternativt om eller i undervisning med blivande slöjdlärare", samt; i det tredje "Forskning om slöjddämnet, alternativt om eller i skolans slöjdundervisning". Avsnittet som beskriver praktiknära forskning om slöjddämnet och praktiknära forskning i skolans slöjdundervisning har ett större utrymme i artikeln, likaså behandlas videometod, analysförfarande och dokumentation av mikroanalyserad praktiknära slöjdforskning mer ingående. En avslutande reflektion förs om utmaningar och möjligheter med att genomföra praktiknära slöjdforskning, och att använda resultat från praktiknära slöjdforskning.

Sökord: slöjd, slöjdforskning, praktiknära, videometod, mikroanalys, dokumentationsform

Inledning och bakgrund

Utbudet av kvalitativa- och kvantitativa metodböcker är stort, de används inom de flesta forskningsområden och likaså inom slöjdforskning, men i denna artikel diskuteras kontext, utgångspunkter, metoder, insamling, analyser, dokumentationsformer och användning av resultat specifikt i relation till artikelns fokus på praktiknära slöjdforskning. Artikeln bygger dels vidare på resultat från en forskningsöversikt utifrån hundra nordiska slöjdrelaterade doktorsavhandlingar (Johansson, 2018), dels relaterar artikeln till praktiknära slöjdforskning i andra artiklar och rapporter. Likt i forskningsöversikten om de hundra slöjdrelaterade doktorsavhandlingarna används i denna artikel benämningen "slöjd" som ett övergripande nordiskt paraplybegrepp. Likaså har artikeln främst ett insiderperspektiv utifrån författarens svenska slöjdbakgrund från skola, läroarbete och nordiska forskningserfarenheter.

Forskningsöversikten med doktorsavhandlingarna (Johansson, 2018) skrevs som ett tidsdokument och som ett underlag inför nya kompletteringar (t.ex. Borg, 2021). En strävan med att sammanställa hundra slöjdrelaterade doktorsavhandlingar var dels att ge en överblick och kännedom om slöjdforskning, dels att mer lättillgängligt kunna hitta stöd i avhandlingarnas forskning inom olika utbildningssammanhang och vid ny slöjdforskning. Forskningsöversikten behandlade främst de nordiska doktorsavhandlingarnas forskningstematik och kunskapsintressen, men den hade mindre fokus på praktiknära metoder och analyser. Resultaten visade att avhandlingarna snarare handlade *om* slöjdverksamhet än om forskning som var genomförd *i* olika slöjdverksamheter, likaså framkom att det var få doktorsavhandlingar som innehöll forskning som var genomförd *i* skolans slöjdundervisning.

I en artikel av Hartvik och Porko-Hudd (2018) analyserades Techneseriens rapporter och artiklar utifrån olika former av slöjd i samhället och utbildning, och i relation till vilka ämnes- och forskningsfokus texterna hade. I avrapporteringen efterlystes mer forskning där arbetet i slöjdmaterial blir mer synligt, och att fler forskare kunde forska mer i verksamheter när material omvandlas till artefakter (Hartvik & Porko-Hudd, 2018, s. 104). Utöver doktorsavhandlingar och Techneserien finns det givetvis också andra nationella och nordiska artiklar och rapporter som innehåller praktiknära slöjdforskning varav några används som exempel i denna artikel. Då den praktiknära slöjdforskningen är sparsam är det av intresse att lyfta fram några likheter och skillnader från forskningen inför fortsatt genomförande och användning av resultat.

Utan att vara heltäckande, eller tänkt att vara generaliserande, är syftet med denna artikel att utifrån exempel aktualisera vad forskning *om* slöjd kan redogöra för och vad forskning som är insamlad *i* slöjd kan beskriva. För att tydliggöra likheter och skillnader diskuteras om den praktiknära slöjdforskningen gäller slöjdrelaterade verksamheter, slöjdläro-utbildning eller skolslöjd. Utifrån sociokulturella grunder (Säljö, 2000; 2005; Vygotsky, 1978, 1986) speglade forskningsöversikten med doktorsavhandlingarna (Johansson, 2018) hur historiska, sociala och kulturella faktorer har format de nordiska doktorsavhandlingarna inom slöjdfältet, likheter och skillnader som också framkommer i denna artikels valda exempel. Fokus i artikeln är praktiknära slöjdforskning utifrån likheter och skillnader i kontext, metod, insamling, analys, dokumentation och användning av resultat. Urval av nationella och nordiska exempel ska ses som ett ändamålsenligt urval och bekvämlighetsurval (jfr Denscombe, 2016). Det ändamålsenliga urvalet relateras främst till artikelns syfte och fokus, och bekvämlighetsurvalet grundar sig i författarens erfarenheter och val.

Artikeln fortsatta text nedan inleds med ett avsnitt om praktiknära forskning i relation till slöjd. I tre avsnitt därefter lyfts om slöjdforskningen handlar *om* eller är genomförd *i* under tre rubriker: i det första ”Forskning *om* alternativt *i* slöjdrelaterad verksamhet, alternativt *om* eller *i* slöjdrelaterad undervisning”; i det andra ”Forskning *om* slöjdläro-utbildning, alternativt *om* eller *i* undervisning med blivande slöjdlärare”, samt; i det tredje ”Forskning *om* slöjddämnet, alternativt *om* eller *i* skolans slöjdundervisning”.

OM →	Slöjdrelaterad <i>verksamhet</i>	← I
OM →	Slöjdrelaterad <i>undervisning</i>	← I
OM →	Slöjdläro- <i>utbildning</i>	
OM →	Slöjdläro- <i>undervisning</i>	← I
OM →	Slöjddämnet	
OM →	Slöjdundervisning	← I

Figur 1. Praktiknära slöjdforskning, *om* alternativt genomförd *i*.

Det tredje avsnittet, *om* slöjddämnet alternativt praktiknära forskning *om* eller som är genomförd *i* skolans slöjdundervisning, har ett större utrymme i artikeln, likaså behandlas videometod, analysförfarande och dokumentation av mikroanalyserad praktiknära slöjdforskning mer ingående. Artikeln avslutas med en reflektion utifrån utmaningar och möjligheter med att genomföra praktiknära slöjdforskning, och att använda resultat från praktiknära slöjdforskning.

Praktiknära forskning och slöjd

Den praktiknära slöjdforskningen kan vara mer eller mindre ”nära”, den kan handla *om* praktiken eller vara genomförd *i* praktiken. Med olika avsikter och frågeställningar kan slöjdforskningen till exempel ha intresse av att samla in ett större material om skolans slöjdämne via nationella utvärderingar, eller att forskningen utförs med mål att utveckla praktiken via aktionsforskning och learning study. Eller vill forskaren exempelvis få veta något om verksamheten via olika texter eller om personers uppfattningar via intervjuer, eller vill forskaren dokumentera eget arbete, eller vad som pågår i en slöjdpraktik genom att vistas i den. För att finna svar i slöjdforskningen har olika metoder, insamlings- och analysförfaranden och resultatredovisningar använts och utvecklats över tid utifrån forskningens syften och frågeställningar. Hur ”nära” den praktiknära slöjdforskningen har blivit har varierat med förutsättningar, vad som har varit tänkt att undersökas och hur det har blivit möjligt att utforskas. Gränserna mellan *om* eller *i* kan flyta samman, men eftersom den praktiknära slöjdforskningen är sparsam är det av intresse att uppmärksamma några likheter och skillnader inför fortsatt genomförande av forskning och användning av resultat.

Tidiga skolinspektioner kan ses som en slags praktiknära besök i skolan. Efter den svenska folkskolans genomförande utfördes skolinspektioner av inspektörer som kunde vara en präst, läroverkslärare, rektor, seminarieföreståndare eller folkskollärare (Ekholm & Lindvall, 2008). Skolinspektörerna var inga forskare, och skolbesöken kunde antagligen vara ganska normativa utifrån inspektörens val och direktiv, men deras besök kan tolkas som en slags tidiga ”praktiknära” observationsstudier. Antagligen kunde undervisningen se olika ut om inspektören gjorde sina iakttagelser under ett planerat skolbesök jämfört med om inspektören kom oanmäld. Skolinspektörerna kontrollerade och dokumenterade bland annat antal elever, lokaler, olika dokument och lärarens sätt att undervisa. Inspektionsberättelserna lämnades till regeringen. Manliga slöjdinspektörer och kvinnliga slöjdinspektriser gjorde besök i skolornas slöjdundervisning som kan uppfattas som en slags praktiknära studier. Besöken i skolslöjden rapporterades oftast vidare till beslutsfattare (Hartman & Hartman, 2018). Utöver att slöjdundervisningen granskades anordnade skolorna utställningar av elevernas slöjdföremål inför inspektionerna. Slöjdställningar förekom även i slutet av terminerna för att visa upp vad eleverna hade tillverkat. På så vis granskades slöjden via inspektionerna och utställningarna, men fokus kunde snarare vara på slöjdföremålen och dess underlag för betygssättning än utifrån elevernas utveckling och läroprocesser.

Besök av föräldrar under en dags lektioner i skolan, som ”åhörardagar”, kan ses som ett informellt sätt att observera praktiknära i skolans undervisning. Det finns inga kända dokumentationer om föräldrarna endast deltog under lektionerna med klassläraren eller om de också följde med till elevernas slöjdlektioner. I äldre skolbyggnader kunde skolslöjden vara mer eller mindre gömd högst upp på vinden eller längst ner i källaren, kanske var det därför lättare att stanna kvar i klassrummet. Andra besökare i skolslöjden har över tid varit lärarstudenter som under sin lärarutbildning dels verkat som en slags praktiknära observatörer vid auskultationer i skolslöjden, dels ökat sitt deltagande allt eftersom till att agera som lärare i skolans slöjdundervisning. Även om det inte kan ses som formell forskning har flera mindre och intressanta praktiknära slöjdstudier genomförts och rapporterats i svenska slöjdläroverksstudenternas specialarbeten och examensuppsatser sedan 1980-talet. Likaså har slöjdläroverksstudenter i varje nordiskt land över tid dokumenterat praktiknära studier i uppsatser och examensarbeten. I Norge finns en längre tradition med praktiknära studier i läroverksstudenters ”hovedfags- og masteroppgaver” (t.ex. Melbye, 2008), likaså i Finland med slöjdpedagogikens ”pro gradu avhandlingar” (t.ex. Lindfors, 1997). Tidigare förvarades sådana dokumentationer främst på hyllor i institutionsbibliotek, men med digitaliseringen är uppsatserna numera mer tillgängliga, och har på så vis blivit mer användbara i lärarutbildning, skolutveckling och forskning.

Brist på disputerade slöjdforskare har begränsat möjligheterna att genomföra praktiknära slöjdforskningsprojekt i skolans slöjdundervisning. I tidig svensk klassrumsforskning har forskningen snarare utförts i andra skolämnen än i skolslöjden (Sahlström, 2008). Slöjdundervisning kan uppfattas problematisk att forska i (Johansson, 2002). Verksamheten kan upplevas både rörig och rörlig då eleverna sällan sitter på bestämda platser, utan i stället rör de sig fritt för att hämta material och redskap och arbetar vid olika platser och maskiner i slöjdsalen. Dessutom är ljudnivån oftast hög. Att samla in empiri i skolan kan vara känsligt på flera vis och speciellt om det gäller barn och unga som ska delta och kanske dessutom bli videofilmade. All forskning ska ske utifrån forskningsetiska riktlinjer och regler (Vetenskapsrådet, 2017), det vill säga likaså vid praktiknära slöjdforskning. Det betyder noggranna förberedelser med information, samtycke, integritet, insamling, anonymitet, förvaring, dokumentation och spridning. Komplexiteten kan vara en av anledningarna till att det finns få praktiknära forskningsstudier med barn och unga som är genomförda i skolans slöjdundervisning. I översikten med de slöjdrelaterade doktorsavhandlingarna (Johansson, 2018) var etiska överväganden inte fokus, men i analysarbetet framkom att hänvisningar till etik skrivits fram tydligare i senare avhandlingar. I de tidigare avhandlingarna nämndes etik antingen inte alls eller summerades det etiska kortfattat som att materialet var anonymiserat.

Praktiknära forskning hämtar inspiration från etnografisk forskning där forskaren är mer eller mindre involverad i verksamheten som deltagare eller som observatör (Agar, 1980). Forskningens syfte, möjligheter, begränsningar och etiska föreskrifter reglerar vad som är möjligt att samla in. Utöver forskningens syfte och sammanhang får vem som har insamlat, beskrivit och dokumenterat betydelse för hur praktiknära forskningen uppfattas bli. Metod, tolkning, analys och avrapportering medverkar även till hur resultaten från praktiken synliggörs (Ödman, 2016). Likaså påverkar forskarens förförståelse hur forskningen har genomförts, tolkats och beskrivits utifrån ett insider- eller outsiderperspektiv. Det är angeläget att beakta att resultat om mänskliga handlingar är kopplade till situationer, sammanhang och verksamheter. Utifrån sociokulturella utgångspunkter (Säljö, 2000, 2005, 2021; Vygotsky, 1978, 1986) utvecklas kunskap med mänskliga aktiviteter utifrån historiska, sociala och kulturella traditioner, och med materiella och immateriella förutsättningar i situationer och verksamheter. Brist på slöjdforskning, och nya forskningsfokus, gör att det både är nödvändigt och tillför att även använda forskningsresultat från andra sammanhang, verksamheter och forskningsområden. Däremot garanterar inte resultat från ett sammanhang till ett annat transfereffekter med automatik (Lave & Wenger, 1991). Historisk slöjdrelaterad forskning handlar främst om verksamheter som i efterhand har tolkats och beskrivits av personer med mer eller mindre erfarenheter från slöjdpraktik (jfr Johansson, 2018). Hartman och Hartman (2018) lyfter dilemman och möjligheter med att forska om undervisning och lärande utifrån historiskt slöjdrelaterade verksamheter. Styrdokument och politiska dokument beskriver intentioner och beslut om tidigare verksamheter, medan andra texter och slöjdföremål kan berätta något annat (Holmberg, 2009, 2011, 2021; Samuelsson, 2021).

Forskning *om* eller *i* slöjdrelaterad verksamhet, alternativt *om* eller *i* slöjdrelaterad undervisning

I detta avsnitt diskuteras exempel utifrån slöjdrelaterad verksamhet och slöjdrelaterad undervisning, dels om forskningen beskriver *om* eller är genomförd *i* slöjdrelaterad verksamhet, dels om forskningen handlar *om* eller är genomförd *i* slöjdrelaterad undervisning (Figur 2).

OM →	Slöjdrelaterad <i>verksamhet</i>	← I
OM →	Slöjdrelaterad <i>undervisning</i>	← I

Figur 2. Forskning *om* eller genomförd *i* slöjdrelaterad *verksamhet*, respektive forskning *om* eller genomförd *i* slöjdrelaterad *undervisning*.

Om eller i slöjdrelaterad verksamhet

Kunskapsformen, att utifrån idé, material och olika redskap tillverka fysiska föremål, är både urgammal och ständigt aktuell (Johansson, 2009, 2019, 2021; Liedman, 2006; Säljö, 2005, 2008, 2021). Den slöjdrelaterade kunskapsformen används och utvecklas inom flera sammanhang och verksamheter även utanför skolan. Över tid har slöjdforskningen hämtat grunder och resultat från närliggande slöjdrelaterade sammanhang. Den slöjdrelaterade forskningen kan handla *om* verksamhet eller *om* undervisning, den kan också redogöra för forskning som är genomförd *i* verksamhet eller *i* undervisning. Dels kan målet till exempel vara att dokumentera en slöjdrelaterad verksamhet, dels kan forskningen ha pedagogiska utgångspunkter med avsikter att studera undervisningssituationer i verksamheten. Om forskaren är på plats och forskar i praktiken, eller om det som har dokumenterats av en annan person i verksamheten istället används av en forskare därefter gör skillnad. Forskarens förförståelse för slöjdverksamheten har betydelse, en outsider kan utforska utifrån andra utgångspunkter, erfarenheter och intressen, medan en insider kan lämna det redan kända åt sidan för att upptäcka vad som också finns att ”se” i slöjdverksamheten (Agar, 1980; Illum & Johansson, 2009; Johansson & Lindberg, 2017; Sjöqvist, 2022; Ödman, 2016).

Att ta del av andras dokumentationer från slöjdrelaterade verksamheter, till exempel dagboksanteckningar av den norske byggnadssnickaren Thorstensen (2015), kan vara igenkännande och intressant inom slöjdforskning. Thorstensen har, som byggnadssnickare, skrivit dagbok om vad arbetet med att vara byggnadssnickare kan innefatta. Genom detaljerade beskrivningar i dagboksform, från första telefonsamtal, besök, anbudsförfarande och inköp, till överväganden, problemlösning, samordning och utövande, synliggör dagboksanteckningarna vad en snickares arbete kan omfatta. Men skillnader i empiri och dokumentation behöver uppmärksammas om en person har skrivit en dagbokstext om en arbetsdag som andra därefter använder i forskningssyfte, jämfört med om det är en forskare som själv dokumenterar om eller i verksamheten. Slöjdrelaterade dokumentationer är givetvis av intresse oavsett om de inledningsvis är tänkta att användas för forskning eller ej då de kan beskriva sådant som inte går att finna i slöjdforskning.

I norsk slöjdrelaterad forskning av Riis (2016) har egen designprocess dokumenterats i text och bild under arbetet med att designa och tillverka komplicerade klädesplagg. Att forska i egen verksamhet inrymmer personliga beskrivningar och tolkningar som berättas och återberättas utifrån erfarenheter och minnen. Riis beskriver eget skapande arbete som ett slags personligt DNA när kunskap används och utvecklas under arbetsprocessen. Som utövare, och samtidigt forskare, rapporteras avhandlingens delstudier detaljerat när skriven text varvas med ett rikt bildmaterial med skisser, foton och videostillbilder. Även om det är forskaren som har valt vad och hur forskningen ska presenteras i text och bild, beskriver den kombinerade avrapporteringsformen eget arbete på flera vis. I avhandlingen har anonymiteten frångåtts då forskaren har valt att vara med på bild när det egna arbetat har dokumenterats. Autoetnografi används även inom konstnärlig forskning utifrån forskarens personliga erfarenheter vid dokumentation av eget arbete. Ett rikt bildmaterial kompletterar ofta den skrivna texten, eller tvärt om det vill säga att sparsam skriven text kompletterar bildmaterialet. Dokumentationer av eget konstnärligt arbete kan innefatta mer eller mindre självreflekterande text där bildtolkningen i stället lämnas över till läsaren.

Om eller i slöjdrelaterad undervisning

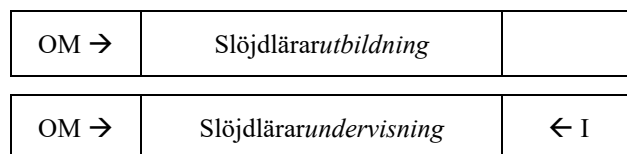
Slöjdrelaterad forskning kan även fokusera på utbildning och undervisning. Forskningen kan handla om yrkesutbildningar, till exempel om sömnadsskolor och äldre modeateljéer (Carlgren, 2016), hur lärande av ett hantverk kan utvecklas i Handarbetets Vänners ateljé i Sverige (Holmberg, 2015), eller beskriva hur det kan gå till att lära sig att tillverka en svensk doktorshatt i mästare-lärlingssituationer (Jernström, 2000). I Jernströms forskning har ett flertal metoder använts såsom intervju, video, foto, dagbok och självobservation för att på olika vis beskriva undervisningssituationer och lärprocesser vid tillverkning

av en svensk doktorshatt. Forskningen avrapporteras i text men också, utifrån personernas medgivanden, på en CD-skiva med videodokumentationer som hör till avhandlingen. Jernströms forskning beskriver undervisning och lärande genom att vistats *i* slöjdrelaterad verksamhet. Carlgrens historiska forskning (2016) berättar utifrån olika dokument och artefakter *om* slöjdrelaterad utbildning och undervisning. Holmbergs forskning (2015) kan ses som en kombination av *om* och *i* slöjdrelaterad verksamhet. Forskningen utgår dels från dokument och textilier, dels utifrån praktiknära besök *i* verksamheter, och dels utifrån intervjuer med verksamhetens hantverkare. Utöver i text dokumenteras den slöjdrelaterade forskningen med ett rikt fotomaterial.

Undervisningssituationer i slöjdrelaterade verksamheter kan vara mer eller mindre informella jämfört med en mer formell skolundervisning. Till exempel beskriver slöjdrelaterad forskning utifrån mer informell verksamhet hur personer, ”textilaktivister”, från Danmark, Finland, Norge och Sverige delar erfarenheter och lär av varandra, dels via internet, dels genom de fysiska textila alster som de placerar ut i samhället. Oftast placerar personerna alstren när det är mörkt och avfolkat för att inte bli upptäckta, som en slags aktivism med hjälp av textil- och stickgraffitti (Koch, 2012). Utövarna agerar oftast som anonyma vilket gör det problematiskt att undersöka den ”verksamhet” som de ingår i. De textila artefakterna är däremot synliga där de placerats på olika platser i samhället och med dess foton på internet. Kochs forskning visar både genom eget deltagande, observationer, foton och intervjuer hur aktivisterna skapar identitet och lär av varandra i den informella verksamheten. I andra slöjdrelaterade verksamheter, såsom kyrkliga syföreningar, syjuntor och stickklubbar, har studier utförts med videoinspelningar i pågående ”verksamhet”. Resultaten avrapporterades med hjälp av samtalsanalyser och videostillbilder för att visa hur deltagares positiva värderingar och kommentarer formade gemenskap och kunskapande aktiviteter under handarbetsträffarna (Johansson, M.I.E., 2016). Gränserna för vilka slöjdrelaterade verksamheter som kan användas inom slöjdforskning, och som kan uppfattas praktiknära, flyter samman. Det är däremot angeläget att beakta skillnader i verksamheter, sammanhang och empiri när forskningen används.

Forskning *om* slöjdläroarbildning, alternativt *om* eller *i* slöjdläroarundervisning

I detta avsnitt är exempel hämtade utifrån slöjdläroarbildning och slöjdläroarundervisning, dels om forskningen beskriver forskning *om* utbildning, dels om forskningen handlar *om* eller är genomförd *i* undervisning med blivande slöjdläroare (Figur 3).

Figur 3. Forskning *om* slöjdläroarbildning, respektive forskning *om* eller genomförd *i* undervisning med blivande slöjdläroare.

Om slöjdläroarbildning

I forskningsöversikten om de nordiska slöjdrelaterade doktorsavhandlingarna (Johansson, 2018) framkom i de olika temana att flera avhandlingar grundade sig på utbildning och undervisning med slöjdläroarstudenter och vuxna, jämfört med hur barn och ungdomar undervisades i skolslöjden. Även om det är brist på praktiknära forskning i skolans slöjdundervisning är det givetvis angeläget att underbygga och utveckla slöjdläroarbildning utifrån forskning om läroarstudenters arbete och uppfattningar. Det kan diskuteras om de som har genomfört forskningen har varit knutna till läroarbildning, det vill säga att det därför har varit mer nära och aktuellt att antingen forska om läroarbildningar eller använda sig av läroarstudenter och vuxnas uppfattningar vid insamling av empiri.

Jämfört med övrig slöjdforskning har främst den historiska forskningen om slöjdläro-utbildning med dess pionjärer utforskats (t.ex. Alm, 2012; Holmberg, 2009; Trotzig, 1997). I senare forskning har den historiska forskningen om slöjdläro-utbildning även grunder i olika dokument och artefakter, men slöjdläro-studenter har också intervjuats och svarat på enkäter om slöjdläro-utbildning och undervisningssituationer. Forskning har visat på skillnader mellan olika läro-utbildningar, exempelvis utifrån reformer, makt, ämnesinnehåll och genus, likaså läro-studenternas möjligheter och begränsningar inför undervisning i slöjdamnet (t.ex. Berge, 1992; Borg, 2016; Gulliksen, 2006; Hartvik, 2013; Johansson, 2014).

I finlandssvensk forskning av Nygren-Landgårds (2000) intervjuades slöjdläro-studenter om deras uppfattningar om skolslöjden inför deras kommande arbete som slöjdläro-re. Intervjuerna analyserades som idealtyperna akademikern, hantverkaren, kulturbäraren, fostraren, instruktören, missionären, naturalisten och samhällsförbättraren. I avrapporteringen återgavs studenternas uppfattningar med beskrivande citat. Utöver läro-studenternas uppfattningar relaterades även resultaten till läro-utbildningens utbildnings- och undervisningssideologi. På så vis redogjorde forskningen både vad blivande läro-re hade för uppfattningar om skolslöjden samtidigt som resultaten visade på utvecklings-möjligheter och visioner för slöjdläro-utbildningen.

Resultat om slöjdläro-utbildning är inte mindre värdefulla, dels sammanställs enkätsvar i intressanta figurer och tabeller kvantitativ, dels presenteras enkät- och intervju-svar i måleriska citat för att beskriva verksamheten. Avrapportering om slöjdläro-utbildning berikas likaså med modeller, skisser och fotodokumentation för att illustrera forskningen. Forskningsresultat om slöjdläro-utbildning och blivande slöjdläro-re är betydelsefull för fortsatt utveckling och för att utbildningarna ska vila på vetenskaplig grund.

Om eller genomförd i undervisning med slöjdläro-studenter

Urval, insamling, metod och analysförfarande (jfr Denscombe, 2016) påverkar hur den praktiknära forskningen blir och hur den avrapporteras. Det kan vara skillnad mellan att svara på fasta eller öppna frågor i en enkät på plats i verksamheten, jämfört med att svara på samma frågor på valfri tid och plats, eller att svara via en webbenkät. Likaså påverkas en intervju på plats av om personen blir intervjuad före, i eller efter undervisning, jämfört med att bli intervjuad på en annan plats, eller vid ett senare tillfälle via en telefonintervju. Forskning *om* eller *i* slöjdpraktiken kan tyckas flyta samman utifrån hur studier har genomförts, men genom att svara och berätta via enkäter och intervjuer kommer forskningen främst att handla *om* slöjdläro-utbildning och *om* undervisning med slöjdläro-studenter.

Forskning som är genomförd *i* undervisning med slöjdläro-studenter har dels haft intresse av att utforska studenternas läro-processer i undervisningssituationer, dels syftat till att samla in underlag för att kartlägga och utveckla undervisningen. Norsk forskning av Rimstad (2015) visar exempelvis hur olika föremål medierar mening utifrån multimodala och didaktiska utgångspunkter i läro-studenters arbete med installationer. Studenterna placerade och kombinerade olika föremål i installationer och skrev berättelser över tid utifrån deras uppfattningar om vad föremål och sammanhang medierade. Forskningen genomfördes *i* undervisningen och forskaren observerade samtidigt och gjorde observationsanteckningar under studenternas arbete. Förutom resultat till slöjdläro-utbildning bidrar sådan praktiknära forskning till slöjdfältet då den både utgör grund och öppnar upp för fortsatt praktiknära slöjdforskning utifrån multimodalitet och läro-re i andra verksamheter.

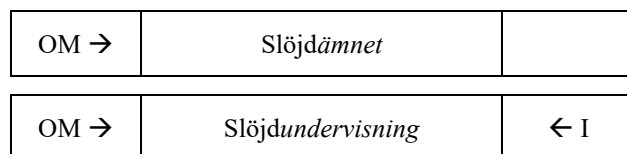
Praktiknära forskning i läro-situationer i svensk och estländsk slöjdläro-undervisning har genomförts av Andersson (2021) och i Sverige av Ekström (2012) genom att videofilma *i* pågående undervisning. Ekströms forskning (2012) fokuserade interaktionen mellan läro-utbildare och studenter i kurser med textilhantverk inom läro-utbildningens slöjdinriktning. Utöver dokument om utbildningens kurser användes främst videoinspelning som observationsmetod för att dokumentera olika faser i arbetet med

ett slöjdföremål. Forskningen utgick från etnometodologiska utgångspunkter för att analysera samtal och instruktioner utifrån undervisning i hantverkssituationer. Den praktiknära forskningen lyfte förutsättningar för slöjdlärostudenternas lärande där kropp och materialitet hade en central roll (Ekström, 2012). Anderssons forskning (2021) bestod främst av videoinspelningar i slöjdläroutbildning och skolslöjd, men också i kombination med andra metoder såsom deltagande observation, intervjuer och samtal utifrån inspelade videosituationer via stimulated recall. Fokus i forskningen var olika kommunikationsformer när handlingsburen kunskap kommunicerades. Resultat som framkom i forskningen med slöjdlärostudenter (Andersson & Johansson, 2017) vidareutvecklades i forskning som genomfördes i skolslöjden (Andersson, 2021). Avrapportering av forskning i artiklar i en sammanläggningsavhandling möjliggör att publicera resultat utifrån olika utgångspunkter och metoder.

Praktiknära forskningsresultat är självfallet intressanta och betydelsefulla oavsett om forskningen behandlar slöjdämnet, skolans slöjdundervisning, slöjdläroutbildning eller slöjdrelaterad verksamhet. Med begränsad slöjdforskning kan dock transfereffekter vara problematiska om till exempel forskningsresultat utifrån lärostudenter i slöjdläroutbildning används som om resultaten också skulle gälla för elever i skolans slöjdundervisning. Transfereffekten kan varken ses som automatiserad eller garanterad om resultaten används från en praktik till en annan (jfr Säljö, 2000). Forskning är främst giltig i relation till avsikt och verksamhet, men då den praktiknära forskningen i skolslöjden är sparsam, jämfört med annan slöjdforskning (Johansson, 2018), kan forskningsresultat om slöjdläroutbildning och undervisning med slöjdlärostudenter vara användbara för skolslöjden. Samtidigt är det angeläget att reflektera över skillnader mellan forskning med lärostudenter jämfört med barn och unga i skolans slöjdundervisning. Vid användning av resultat behöver förståelse, transfereffekter och generaliserbarhet uppmärksammas utifrån forskningens bakgrund, använda metoder och sammanhang. Likaså kan det vara en sak vad personer svarar i en enkät, eller säger att de gör i en intervju, medan en annan kan vara vad de faktiskt gör som kan framkomma i en videodokumentation.

Forskning *om* slöjdämnet, alternativt *om* eller *i* skolans slöjdundervisning

Även i detta avsnitt ska valda referenser ses som exempel för att synliggöra några likheter och skillnader i praktiknära slöjdforskning. Hänvisningarna är dels hämtade från undersökningar *om* slöjdämnet, dels utifrån forskning *om* skolans slöjdundervisning eller om forskningen är genomförd *i* slöjdundervisning (Figur 4).

Figur 4. Forskning *om* slöjdämnet, respektive forskning *om* eller genomförd *i* skolans slöjdundervisning.

Om slöjdämnet

Historisk forskning om slöjdämnet och slöjdundervisning utgår från olika dokument och slöjdföremål, den är värdefull för att få kunskaper utifrån historiska utgångspunkter (t.ex. Hartman, 2014; Thorbjörnsson, 1990). Över tid har skolslöjdsforskningen utgått från olika dokument och läroplans-texter, eller utifrån lärostudenters och vuxnas uppfattningar om slöjdämnet och slöjdundervisning. Resultaten har främst handlat *om* slöjdämnet och slöjdundervisning än visat resultat utifrån empiri som samlats in via praktiknära forskning i skolans slöjdundervisning. Flera nordiska doktorsavhandlingar inom slöjdområdet (Johansson, 2018) innehåller praktiknära forskningsresultat, men resultaten från den praktiknära empirin kan var mer eller mindre framträdande i relation till avhandlingens övriga empiri och fokus som gör att det praktiknära har skuggats.

Vid forskning om slöjddämnet är det angeläget att dels beakta att politiska strategier och styrdokument står för sådant som är beslutat och önskvärt i skolan, dels att och hur skolämnet har formats över tid med olika nationella och lokala beslut och förutsättningar. Borgs licentiatavhandling (Borg, 1995) åskådliggör sådana förändringar under 30 år utifrån den svenska grundskolans slöjddämne i fyra läroplaner; Lgr 62, Lgr 69, Lgr 80 och Lpo 94. Förutom licentiatavhandlingens värdefulla beskrivningar och resultat om slöjddämnets förändring är bilagorna särskilt intressanta som metod utifrån presentationen av använda begrepp i texterna. I bilaga 1–2 (Borg, 1995) visar tabellerna hur olika verb och substantiv har hållits kvar, tagits bort och lagts till i läroplanstexternas inledande texter. Att jämföra och sammanställa begrepp är en intressant metod för att lyfta fram likheter och skillnader.

Forskning om slöjddämnet och slöjdundervisning kan vara både ”gömd” och mindre använd. Ett sådant exempel är ett svenskt treårigt forskningsprojekt *Laborativ slöjd* som genomfördes under slutet av 1970-talet. Projektet initierades av Linköpings universitet i samråd med den nationella Skolöverstyrelsen, SÖ. Slöjddämnet var vid den tiden uppdelat i slöjdarterna textilslöjd och trä- och metallslöjd, men en förutsättning för SÖ-anslaget var att projektet skulle omfatta hela slöjddämnet. Forskningen var omfattande och syftet var bland annat att undersöka och analysera arbetsformer, kunskaper, färdigheter och attityder. Enkäter besvarades av lärarutbildare, lärarstudenter och lärare i skolslöjden. Utöver inledande enkäter om arbetsformer och slöjdens sociala roll utfördes litteraturstudier, studiebesök och olika praktiknära fältförsök som genomfördes i grundskolan. Insamlingen bestod också av praktiknära observationer, elev- och lärarintervjuer och videoupptag. Det omfattande materialet samlades in, analyserades och avrapporterades i åtta rapporter; sju delrapporter och i en slutrapport *Skolan och slöjden* (Eriksson, Guttormsen, Lundberg & Malmberg, 1980). Utöver i rapporterna spreds resultaten vid fortbildning av lärare, vid symposier, till ämneskonsulenter, fackliga företrädare, skolledare och landets lärarutbildningar, men över tid har projektet och dess resultat fallit i glömska.

I rapporterna i forskningsprojektet *Laborativ slöjd* poängterades att undersökningarnas storlek inte var tänkta som generella slutsatser, men idag kan det konstateras att projektet gav värdefulla resultat, och som har refererats och använts alldeles för lite, både om slöjddämnet och utifrån den praktiknära forskningen som genomfördes i slöjdundervisning. Därför sammanfattas rapporternas innehåll kortfattat här: I delrapport ett och två beskrevs planering av projektet och studiedagsmaterial. Utifrån olika dokument och läroplaner redogjorde den tredje delrapporten för slöjdhistoria och slöjdens utveckling från mitten av 1950-talet fram till 1980. I delrapport fyra behandlades olika slöjddrelaterade värderingar utifrån idéhistoriska perspektiv, exempelvis i relation till begreppen teori-praktik, manligt-kvinnligt, arbete-fritid och förlagor-eget skapande. Föräldrars förväntningar och attityder om skolslöjd avrapporterades utifrån enkätsvar från 100 föräldrar i den femte delrapporten. Föräldrarna nämnde främst slöjdens bidrag som fantasi och skaparlust, medan kunskaper och färdigheter från slöjdundervisning lyftes fram som en mer underordnad roll. Den sjätte delrapporten redovisade resultat från olika praktiknära fältförsök som genomfördes i grundskolans slöjdundervisning med deltagande observationer under slöjdlektioner, lärare- och elevintervjuer, och resultat från en rangordningsstudie om elevers värderingar efter genomförda slöjdprojekt. De praktiknära fältstudierna planerades utifrån 1969 års läroplan, Lgr69, och pågick under två terminer i fyra klasser i årskurserna 3–6 med dess lärare och elever. Resultaten framställdes bland annat via rikliga elevcitater. Utöver resultaten från forskarnas observationer i slöjden beskrev eleverna sitt arbete i positiva intervju- och enkätsvar. I elevsvaren framkom att de tyckte att det var roligt med slöjd, och att de rangordnade slöjden högt i relation till övriga skolämnen. Den sjunde delrapporten redogjorde för resultat i tabeller och text som utgick från 200 enkäter till lärare, lärarutbildare och lärarstudenter. Enkäterna genererade svar om uppfattningar, slöjdlärares tjänstgöring, arbetssituation, trivsel, slöjdundervisningens mål, arbetssätt och fortbildningsbehov. Den åttonde delen, slutrapporten, sammanfattade forskningsprojektet. Det kan konstateras att, trots att projektet genomfördes på 1970-talet, en stor del av resultaten samstämmer med Skolverkets fortsatta nationella utvärderingar av den svenska grundskolans slöjddämne.

Efter det svenska forskningsprojektet Laborativ slöjd under 1970-talet har Skolverket genomfört tre nationella utvärderingar av den svenska skolans slöjddämne; *NU-92* (Johansson, 1994; Skolverket 1993, 1994a, 1994b), *NU-03* (Skolverket, 2005) och *NÄU-13* (Skolverket, 2015). Främst har utvärderingarna genererat jämförande resultat om slöjddämnet, men det har också ingått mindre praktiknära studier som har genomförts i slöjdundervisningen. Eftersom det över tid inte har funnits så mycket praktiknära skolslöjdsforskning blev den första nationella utvärderingen av slöjddämnet (Skolverket, 1993, 1994a, 1994b) värdefull, även om den var normativ då den relaterade till gällande anvisningar i läroplan och kursplan. Urvalet till Skolverkets nationella utvärdering av grundskolan, *NU-92*, var riksrepresentativt och bestod av ett flertal ämnesenkäter och olika skolenkäter tillsammans med uppgifter från statistiska centralbyrån. Inledningsvis fördes rikliga, och livliga, diskussioner om, och hur, slöjddämnet skulle kunna ingå i en utvärdering då det skulle ställas enkätfrågor om ett så kallat ”praktiskt” skolämne. Diskussioner fördes om att till exempel sända in elevers slöjdföremål för att kunna utvärdera slöjddämnet. En provomgång visade att enkäterna även fungerade för slöjddämnet, men som komplement skulle det även genomföras en praktiknära dagboksstudie för att följa lärares och elevers arbete i slöjdsalen över tid.

Om skolans slöjdundervisning

Under samma termin som den första nationella utvärderingen genomfördes med enkäter, *NU-92*, skrev lärare och elever dagboksanteckningar vid varje slöjdtillfälle om arbetet i slöjdsalen (Johansson, 1994, 2011a). Utvärderingens kvalitativa dagboksstudie blev uppmärksam på flera vis (t.ex. Lander, 1994; Molander, 1996). Utvärderingens enkätfrågor analyserades och rapporterades kvantitativt i tabeller och med procentsatser. Resultaten kompletterades med några kommentarer från enkäternas öppna svarsalternativ. Främst beskrev *NU-92* uppfattningar om slöjddämnet, men även om slöjdundervisningen. Studien med dagboksanteckningar kompletterade utvärderingen kvalitativt med elevers och lärares egna ord och reflektion över arbetet i slöjdsalen, som en slags autoetnografi via elever och lärare. Dagboksstudien gränsade mellan att berätta om slöjdundervisningen samtidigt som lärare och elever, på plats i slöjdsalen, beskrev arbetet i slöjdverksamheten. Resultaten från den praktiknära dagboksstudien ledde till att allt fler slöjdlärare och dess elever började skriva dagbok om arbetet i slöjdsalen (Johansson, 2011a). Med digitala möjligheter är det numera vanligt att elever dokumenterar sina slöjdarbeten digitalt med texter, skisser och foton. Hur olika digitala verktyg används i skolslöjden, och hur lärprocesser formas med ny teknik i slöjdsalen, behöver utforskas än mer utifrån ett elevperspektiv.

Förutom att utvärderingar är normativa, på så vis att de utvärderar innebörden i styrdokument, blev resultaten från den första svenska utvärderingen, *NU-92*, ett stort steg framåt för att få fram mer praktiknära resultat om slöjddämnet och om slöjdundervisning. I Skolverkets följande utvärdering av slöjddämnet, *NU-03*, ingick på nytt dagboksanteckningar som ett komplement till enkäterna (Skolverket, 2005). Som ett tillägg till Skolverkets enkätutvärdering av slöjddämnet i *NÄU-15* (Skolverket, 2015) utfördes en mindre fördjupningsstudie i syfte att fördjupa förståelsen av undervisningens organisering och förutsättningarna för måluppfyllelse. Den mer praktiknära delen i utvärderingen, med hjälp av klassrumsobservationer och gruppintervjuer med lärare och elever, kompletterade på så vis enkäternas kvantitativa resultat med sina exempel.

Styrdokument formas och revideras över tid och så gäller även för skolslöjden. Utöver utvärderingar har slöjdforskningen använt och utvecklat olika perspektiv och metoder för att forska om skolans slöjdundervisning, exempelvis utifrån läroplansteoretiska och didaktiska utgångspunkter. Via textanalyser och intervjuer visar Jeansson's svenska forskning (Jeansson, 2017) hur uppfattningar om innehåll och undervisning i relation till slöjdens kursplan, Lgr 11, speglas av hur slöjdlärare ser på ämnet och hur kursplanen påverkar i deras undervisning. I det av svenska Vetenskapsrådets finansierade fleråriga forskningsprojektet *Kommunikation och lärande i slöjdpraktiker, Komolärprojektet* (Lindström, Borg, Johansson & Lindberg, 2003), genomfördes olika studier om och i olika

slöjdpraktiker, men även som praktiknära studier i skolslöjden. Som ett exempel fokuserade Hasselskogs forskning (Hasselskog, 2010) på slöjdlärares förhållningssätt i sin slöjdundervisning. Empirin från den nationella utvärderingen NU-03 kompletterades med mp3-inspelning, en intressant metod där lärarna bar en mp3-spelare som spelade in lärares samtal under lektionerna (Hasselskog, 2011). Metoden har även använts i senare slöjdforskning, (jfr Andersson, 2021), och som kan vidareutvecklas i fortsatt praktiknära slöjdforskning.

Utifrån intressanta föremålsbaserade intervjuer har Borg (2001) fått äldre personer och slöjdlärare att minnas och beskriva sin tid som elever i svensk skolslöjd. Eftersom det var en längre tid sedan personerna hade haft sin slöjdundervisning tog forskaren med sig olika tidstypiska slöjdföremål till intervjun, exempelvis slöjdpåse, förkläde, pennfodral, skärbräda och träskål (Borg, 2001, bilaga 2). Föremålen förvarades i en täckt korg och de togs fram allteftersom under intervjun. Slöjdföremålen fungerade som stimulans för minnet och påminde personerna om slöjdundervisningen. Intervjuerna genomfördes både i skolan, i personernas hem och på deras arbetsplatser. Att använda fysiska föremål från skolslöjden i föremålsbaserade intervjuer gör att metoden speglar slöjdföremåls betydelse på flera vis. Forskningsmetoden med att använda slöjdföremål vid intervjutillfällen är intressant men mindre använd i slöjdforskning, den skulle kunna utvecklas och nyttjas än mer.

Forskning om föremål som källa för att läsa av kunskaper (Holmberg, 2011, 2021) och hur slöjdföremål medierar mening i och utanför skolan (Johansson, 2021, Samuelsson, 2021) har lyfts inom svensk slöjdforskning. Slöjdföremål har även varit i fokus i forskning av Mäkelä (2011). I forskningen skrev och fotograferade skolungdomar sina alster från skolslöjden i hemmet, det vill säga i andra sammanhang än i skolslöjden. Kommunikationen mellan forskaren och ungdomarna skedde via epost, som en slags brevväxling. Elevernas foton diskuterades via epost och studien avslutades med intervjuer. Metoden, en slags visuell etnografi, är en intresseväckande metod om slöjdföremåls betydelse när elever berättar om sin slöjdundervisning.

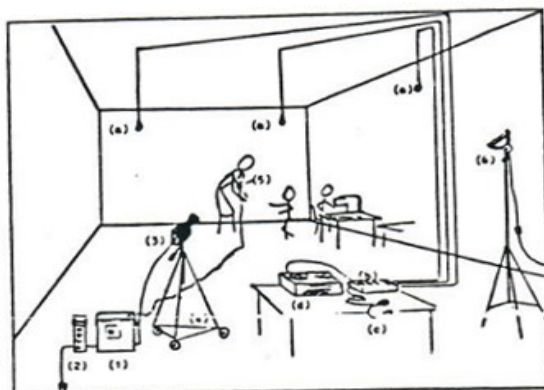
I skolans slöjdundervisning

Gränserna kan flyta samman om forskningen handlar *om* eller är genomförd *i* slöjdundervisning. Att kliva in i slöjdklassrummet kan uppfattas som mer eller mindre praktiknära, likaså hur, med vilket syfte, och vem eller vilka som forskar eller vad som undersöks. Möjligheter, begränsningar, syften och frågeställningar i den praktiknära slöjdforskningen har över tid styrts över hur forskningen har genomförts, analyserats och dokumenterats. I det följande fokuseras och diskuteras exempel där empirin kan ses som insamlad *i* skolans slöjdundervisning. Likaså lyfts hur insamlad empiri från skolslöjden har ”återgivits” på olika vis till texter, bilder och foton för att kunna kommunicera resultaten.

Sigurdssons forskning om genusaspekter i svensk skolslöjd, (Sigurdsson, 2014), visade på intresseväckande resultat efter att ha observerat och samlat in empiri *i* skolans slöjdundervisning. Via praktiknära forskning visade resultaten hur slöjdelever förkroppsligade trä- och metallslöjdsalens materialiserade maskulinitet i skolslöjden. Observationer via etnografiskt inspirerade insamlingsmetoder dokumenteras exempelvis som citat av samtal, av vem och hur något sägs, i vilken situation och vad personerna gör och annat som kan uppmärksammas (t.ex. Jewitt, 2017; Kress, 2010; Selander & Kress, 2017; Rønholt, 2003). Sahlström (2008) beskriver i en översikt om svensk, nordisk och internationell klassrumsforskning hur videoinspelningar har använts och utvecklats över tid med ny teknik för att samla in praktiknära empiri, likaså hur resultat har avrapporterats. Då praktiknära slöjdforskning som är genomförd *i* skolans slöjdundervisning har varit sparsam, och där empirin har samlats in med hjälp av video, nämns inte klassrumsforskning i slöjd i sådana översikter, däremot har flera av översiktens referenser (Sahlström, 2008) använts i praktiknära slöjdforskning.

I praktiknära slöjdforskning, som har genomförts med video *i* skolans slöjdundervisning, har resultaten över tid gjorts tillgängliga genom text, teckningar, foton och videostillbilder för att, utöver det verbala,

också rikta fokus mot annat som har dokumenteras vid videoinspelning. I Finland var Linnéa Lindfors tidig med att använda sig av video vid grundforskning i skolans slöjdundervisning. Att få insamlingstekniken att fungera kunde vara komplicerat som återges i skissen nedan (figur 5) från Lindfors första videostudie (Lindfors, 1983).

Figur 5. Skiss över videofilmning av textilslöjdslektioner (Lindfors, 1983, s. 18).

Efter Lindfors sammanläggningsavhandling (Lindfors, 1992) fortsatte Malmberg (1995) i Lindfors spår genom att dels använda två stationära kameror i slöjdsalen, dels en bärbar videokamera för att videobanda lärar-elev-interaktioner i en högstadiegrupp i finlandssvensk skolslöjd. Eleverna fick även återse och kommentera det inspelade. I båda doktorsavhandlingarna, Lindfors sammanläggningsavhandling (Lindfors, 1992) och i Malmbergs monografi (1995), dokumenterades resultaten rikligt, detaljerat och via omfattande figurer och modeller.

I Sverige hade studien med elevers och lärares dagboksanteckningar som skevs i slöjdundervisning (Johansson, 1994) ”öppnat upp dörrarna” till arbetet i slöjdsalarna. Utifrån erfarenheterna genomfördes därpå en förstudie med videoinspelning i skolans slöjdundervisning av Johansson (1996) för att än mer närma sig vad och hur elever och lärare ”gjorde” under arbetet i slöjdsalen. Doktorsavhandlingen (Johansson, 2002) – med dess resultat från videoupptagningar som var genomförda över tid i skolans slöjdundervisning – blev på så vis både ett pionjärarbete och ett bidrag med praktiknära grundforskning för slöjden (Johansson, 2011b). Forskningen avrapporterades i mikroanalyserade videoutdrag och med tecknade videostillbilder som skildrade ingångssituationer, och därefter med analysutdrag som beskrev vem som sa och gjorde vad tillsammans med ”annat” som kunde ses och höras i inspelningen för att, utöver det verbala, också rikta fokus mot annat som hade dokumenterats vid videoinspelningen. Då det före doktorsavhandlingen inte fanns så mycket praktiknära slöjdforskning som var genomförd i svensk slöjdundervisning, resulterade det i att avhandlingen dels blev tryckt i en större upplaga tre gånger, dels att den blev inläst som talbok, och dels att den tryckta versionen därefter skannades in på universitetsbiblioteket för att också kunna läsas i digital form. I det av svenska Vetenskapsrådet finansierade forskningsprojektet *Komolär*, Kommunikation och lärande i slöjdpraktiker (Lindström, Borg, Johansson & Lindberg, 2003), fortsatte den praktiknära slöjdforskningen på likartat sätt med att samla in videomaterial i undervisningen och dokumentera mikroanalyserade resultat (t.ex. Illum & Johansson, 2009; Johansson & Lindberg, 2017).

I svensk forskning av Westerlund (2015) användes videoinspelning som metod under delar av slöjdlektioner i slöjdundervisning i årskurs åtta som triangulering med andra metoder och empiriinsamling. Filmsektionerna avrapporterades i text, och elevernas samtal och kommentarer till inspelningarna likaså. Avhandlingen saknar bilder men både beskrivning av metoder, genomförande och resultatredovisning skildras ingående och diskuteras specifikt och intressant i relation till slöjdforskning. Likt vid annan forskning medverkar forskningens avsikter både vid genomförande och resultatdokumentation när video

används som metod vid insamling av empiri i slöjdundervisning. Vid forskningsmetoder såsom aktionsforskning och learning study kan forskare och lärare vara delaktiga i forskningens design och fokus. Frohagens licentiatavhandling (2016) grundade sig på learning study i svensk grundskola med dess praktikutvecklande forskning för att utveckla slöjdverksamheten. I en av licentiatavhandlingens artiklar avrapporterades resultat från videoinspelningar som var genomförda i skolans slöjdundervisning. Med hjälp av artikelns videostillbilder dokumenterades och tydliggjordes elevers delområden av kunnandet vid olika sätt att hantera verktyg och material.

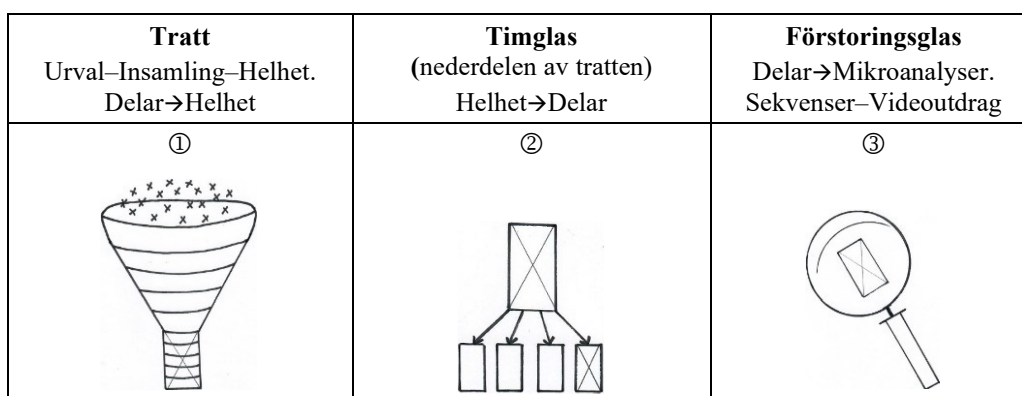
I en sammanläggningsavhandling av Hofverberg (2019) användes videoinspelning för att forska om miljö- och hållbarhetsaspekter i svensk slöjdundervisning. I två av avhandlingens artiklar nyttjades ritade stillbilder till de transkriberade lärar-elev-samtalen för att i dokumentationerna illustrera elevers handlingar med material i återbruksprojekt. En riklig användning av tecknade stillbilder från videoutdrag användes i Sjöqvists (2022) doktorsavhandling vid avrapportering av resultat om hur lärare och elever samhandlar i undervisningssituationer i slöjd i svensk grundsärskola. Utöver videodokumentationen nyttjades strukturerad intervju och stimulated recall som kompletterande metoder i avhandlingens fallstudier (Sjöqvist, 2022, s. 94–95).

I Finland har video använts inom lärarutbildning, men även med elever i skolslöjden. Artikelnen av Paavola, Kangas, Kokko, Riikonen, Mehto, Hakkarainen & Seitamaa-Hakkarainen (2021) beskriver känslomässiga aspekter i intressant resultatredovisning med fotodokumentation, videostillbilder och olika tabeller för att visa på elevers kroppspositioner och emotionella uttryck. I en norsk doktorsavhandling har Maapalo (2019), i kombination med flera metoder, använt sig av intressant fotodokumentation i slöjdundervisning. Med hjälp av fotona visas exempel på möjligheter och begränsningar för vad eleverna har tillgång till i olika lokaler och med dess material och redskap för slöjdundervisning. Med hjälp av fotona tydliggörs lokalernas betydelse för vad som blir möjligt att lära, och hur läroprocesser kan utläsas i de slöjdföremål eleverna tillverkar. Likartat visar en dansk doktorsavhandling av Andersen (2020), i kombination med flera metoder och via riklig fotodokumentation, dels hur brist på praktikgrundad slöjdforskning har påverkat olika politiska och lokala beslut, dels vilka konsekvenser det kan bli för slöjdundervisningen när obehöriga lärare tillåts undervisa utifrån egen förförståelse.

Riklig fotodokumentation och videostillbilder har utvecklats i resultatredovisning om små barns möten med material och redskap i läroprocesser i norsk förskola (Carlsen, 2015, 2018). I doktorsavhandlingen inleds videoutdragens analyser och resultat med ett foto eller en videostillbild. Därefter redovisas utdragets sekvenser med videostillbilder och med en text om vad som sägs och görs. Efter videoutdraget görs en analys med hänvisningar till utdragets sekvenser. Dokumentationsformen av videoutdragen har hämtat inspiration från Johanssons slöjdforskning, (t.ex. Johansson, 1996, 2002, 2011b), som i Carlsens forskning har vidareutvecklats med ny teknik och dokumentationsmöjligheter. Att på olika vis beskriva och återge det som kan ses och höras i videoinspelningar i förskolans slöjdrelaterade aktiviteter och i skolslöjden är utmanande på flera vis, men genom att använda och vidareutveckla tidigare slöjdforskning blir dokumentationsformerna än mer autentiska allt eftersom.

Likt andra metoder används videometod i relation till forskningens syfte och fokus och vad som är möjligt att samla in och dokumentera. Val och bortval påverkas också av den person som samlar in videomaterialet och hur empirin därefter analyseras och avrapporteras. Det finns alltid ramar och förförståelser, och det som fångas under inspelningen ”överflyttas” till andra former när intrycken blir till en film med det som sedan syns och hörs vid inspelningen. Det inspelade materialet tolkas och formas när det transkriberas, dokumenteras och avrapporteras i videostillbilder och texter för att förmedla det som forskningen vill beskriva. Forskningsprocessen vid videometod, som illustreras i figur sex och i texten därefter, kan gälla för flera kvalitativa metoder. Men för att schematiskt beskriva hur videoempiri och analysförfarande har genomförts vid svensk forskning i skolans slöjdundervisning, (t.ex. Andersson,

2019; Illum & Johansson, 2009; Gyllerfelt, 2021; Gyllerfelt & Johansson, 2021; Johansson, 1996, 1999, 2002, 2008, 2011b; Johansson & Lindberg, 2017), illustreras processen schematiskt nedan (figur 6). Figuren, och texten därefter, ger exempel på inför, vid och efter videoinspelningar i skolans slöjdundervisning, från inledande planering till dokumentation, spridning och förvaring. Som vid annan forskning ska etikregler även följas vid användning av videometod (Vetenskapsrådet, 2017). Att det dessutom gäller videoinspelning med barn och unga gör att det kan ta extra lång tid att förbereda och genomföra forskningen. I figuren nedan, (figur 6), illustreras processen via tratt, timglas och förstoringsglas:

Figur 6. Från urval till mikroanalyserade sekvenser och videoutdrag.

Oftast samlas det in ett rikligt material vid videoinspelningar som bildar en slags helhet för det som är tänkt att samlas in (se ① i figuren). I relation till att det endast kan vara delar och situationer som sedan används (se ② i figuren), och där mikroanalyserade sekvenser därefter blir till dokumenterade videoutdrag (se ③ i figuren), kan den insamlade empirin uppfattas stor. Det är angeläget att ta del av hela materialet för att uppfatta en helhet även om det blir aktuellt att endast använda delar av ett insamlat videomaterial i forskningen. Vid analysförfarandet beaktas givetvis forskningens fokus och frågeställningar. För att upptäcka vad helheten består av, likt i annan kvalitativ forskning, kan exempelvis mönster, likheter och skillnader sökas. Dessutom kan ett rikt insamlat videomaterial återanvändas och analyseras på nytt utifrån andra frågeställningar, till exempel genus, och då kan situationer tolkas utifrån andra utgångspunkter.

För att upptäcka både det verbala och icke-verbala, och annat som kan ses och höras i de videoinspelade slöjdsituationerna, kan samma sekvens behöva analyseras upprepade gånger dels med ljud, dels utan ljud. Utöver att uppfatta vad som sägs, och hur det sägs, underlättar avstängt ljud att också upptäcka vad personer dessutom gör och annat som kan uppfattas i inspelningen. Sammantaget är det angeläget att försöka upptäcka olika multimodala uttryck i videosekvenserna (jfr Jewitt, 2017; Kress, 2010; Selander & Kress, 2017; Rønholt, 2003; Sahlström, 2008). Det är tidskrävande att transkribera videoempiri. Likaså ska mänskliga handlingar och händelser beskrivas och återberättas i avrapportering så de ska kunna förstås av en läsare. Tanken med att presentera videoempiri och analys i mikroanalyserade utdrag är bland annat att göra resultaten tydliga och kommunicerbara. I mikroanalyserad slöjdforskning användes inledningsvis handtecknade videostillbilder av situationer som komplement till skriven text i videoutdragen (t.ex. Johansson, 2002, 2011b). Med ny teknik har dokumentationsformen därefter utvecklats med suddade foton och videostillbilder, se exempel på bilder och utdragets struktur från del av ett videoutdrag med dess bild- och texticitatet (Gyllerfelt & Johansson, 2021, s. 38), i figur 7 nedan.

Analysprocessen (jfr figur 6 ovan) påbörjas redan vid planering, val, bortval och vid insamlingen av empirin. Även i videoutdragets rubrik inryms en slags analys då personen som har analyserat med rubrikens namn beskriver att utdraget till exempel handlar om axlar (figur 7 nedan). Likaså finns

information om att utdragets längd har analyserats till 20 sekunder. Utdragets inledande text beskriver ingångssituationen, det vill säga sådant som har framkommit i videoinspelningen före utdraget. Vid val av videostillbild görs samtidigt flera bortval. Stillbilden, som ett bildcitat, är tänkt att komplettera och förtydliga vad som syns på skärmen utifrån det som beskrivs i utdraget:

Utdrag 1 – Ser du axlarna? (20 sekunder)
Ingångssituation: Eleven har påbörjat sömnad av en tröja. Han har klippt ut sina plaggdelar och ska nu börja sy ihop tröjan på symaskinen och behöver hjälp med nästa steg och var han ska börja. Läraren börjar med att hålla upp framstycket framför sig och eleven. Sedan ger hon eleven instruktioner om hur han ska göra för att sy ihop tröjan.

Videostillbild	Vem	Gör vad	Säger	Annat
Stillbild 1:1 	Lär 1:1 Elev 1:1	Pekar först på den ena axel och sedan på den andra med blicken riktad mot eleven. Följer lärarens instruktion med blicken och håller i sitt tygstycke.	Ser du axlarna? Ah (svagt)	Läraren läser inledningsvis av var i processen eleven befinner sig. Riktar uppmärksamheten mot plagget som ska sys och mer specifikt hur eleven ska sy ihop axelsömmarna.
Stillbild 1:2 	Lär 1:2 Elev 1:2 Elev 1:3 Elev 1:4 Lär 1:3	Läraren och eleven håller upp varsin del (fram- och bakstycke) så att tröjans delar hamnar räta mot räta. Läraren vänder sin blick mot eleven samtidigt som hon pekar mot tygernas räta sidor. Tittar på sitt tygstycke och följer sedan lärarens blick. Tillsammans placerar de tygerna räta mot räta.	Räta mot räta ...så	Uppmärksammar eleven på vad som är tygernas rätsida. Håller upp tygernas rätsida. Håller tillsammans upp tygstyckena.
Stillbild 1:3 	Elev 1:5	Eleven placerar fram- och bakstycke mot sin egen kropp. Tittar ner mot tygstyckena som	Så	Bekräftar det läraren säger genom att upprepa "så".

Figur 7. Bild- och textcitatet, del av en dokumentation i ett videoutdrag (Gyllerfelt & Johansson, 2021, s. 38).

Till utdraget hör därefter en sammanfattande analystext, exempelvis "(Elev 1:1) Följer lärarens instruktion med blicken och håller i ett tygstycke". I analystexten beskrivs vidare hur läraren instruerar genom att göra eleven uppmärksam på vad som är tygernas rätsida: "... genom att läraren placerar plaggdelarna räta mot räta och samtidigt markerar tygets rätsida med handen när läraren säger "räta mot räta" (Stillbild 1:2)", (Gyllerfelt & Johansson, 2021, s. 39).

Videoutdrag med slöjdaktiviteter är inte tänkta att generalisera slöjdundervisning, utan varje situation beskriver endast en del av den inspelade helheten. För slöjdforskningen är det däremot betydelsefullt att kunna fånga olika multimodala uttryck via videoinspelad praktiknära forskning som är genomförd i skolans slöjdundervisning. Dokumentationsformen bidrar till att kunna beskriva och diskutera vad och hur elever och lärare både säger och gör i slöjdundervisningen, tillsammans med annat som kan höras och ses på videoinspelningen.

Avslutande kommentarer

Fokus i artikeln har varit att beskriva och diskutera praktiknära slöjdforskning utifrån likheter och skillnader i kontext, insamling, metod, analys, dokumentation och användning av resultat. Utifrån främst svenska, men också nordiska, exempel från slöjdrelaterade verksamheter, slöjdlärover utbildning och skolslöjd har artikeln aktualiserat vad forskning om en verksamhet kan redogöra för och vad forskning som är insamlad i en verksamhet kan beskriva. Artikelns exempel visar att gränserna mellan *om* och *i* kan flyta samman i relation till hur "nära" den praktiknära slöjdforskningen har blivit. Exempelen speglar forskningens förutsättningar, begränsningar och möjligheter, vad som har varit tänkt att undersökas och hur det har blivit möjligt att utforskas. Diskussioner behöver fortgå om utmaningar och möjligheter med att genomföra praktiknära slöjdforskning, och likaså om vikten av att resultaten används och sprids.

Eftersom den praktiknära forskningen inom skolslöjd och slöjdlärover utbildning har varit sparsam har forskning från andra slöjdrelaterade verksamheter använts inom slöjdforskning. I artikeln lyfts behoven

av att uppmärksamma av vem, och hur, forskningen har samlats in, och hur skillnader i verksamheter, sammanhang och empiri beskrivs när den slöjdrelaterade forskningen används. Den slöjdrelaterade forskningen har visat på intressanta resultatredovisningar exempelvis via rik dokumentation med foton. Över tid har främst historisk forskning om slöjdlärover utbildning med dess pionjärer undersökts. Artikeln speglar att den praktiknära forskningen ofta grundar sig på slöjdlärover utbildning och undervisning med slöjdlärover studenter och vuxna, jämfört med forskning som är genomförd i skolslöjden med barn och ungdomar. Det kan vara problematiskt om forskningsresultat utifrån lärover studenter i slöjdlärover utbildning används som om de även skulle gälla för elever i skolans slöjdundervisning, det vill säga transfereffekter och generalisering behöver uppmärksammas. Artikelns exempel och referenser visar dock att forskning om lärover studenters arbete och uppfattningar är angelägna för att underbygga och utveckla slöjdlärover utbildning.

Forskningen om slöjdämnet och om slöjdundervisningen har främst utgått från olika dokument och lärover planstexter, eller handlat om lärover studenters och vuxnas uppfattningar om slöjdämnet och slöjdundervisning. Historiska utgångspunkter är värdefulla som grund vid ny praktiknära slöjdforskning. Det behöver däremot uppmärksammas att forskning om slöjdämnet innefattar politiska strategier och styrdokument då de har format slöjdämnet över tid med sådant som är beslutat och önskvärt. Brist på praktiknära forskning som är genomförd i skolans slöjdundervisning har bidragit till att resultat från nationella utvärderingar av skolans slöjdämne har blivit extra uppmärksammade. Statistisk, procentsatser och jämförelser kan upplevas som trubbiga verktyg, men de ger sina resultat och jämförelser. Eftersom det är sparsamt med resultat från forskning som genomförs i slöjdverksamhet är det angeläget att uppmärksamma om texter i styrdokument också används som om det gällde forskningstexter. Det kan vara skillnad mellan vad personer svarar i en enkät eller säger att de gör i en intervju, jämfört med vad de faktiskt gör som kan framkomma i en videodokumentation.

Artikeln visar på flera intresseväckande metoder som har använts vid praktiknära slöjdforskning i skolans slöjdundervisning. Givetvis är sådan praktiknära forskning även normativ eftersom den har utförts i skolans slöjdundervisning. Slöjdlokaler med dess material och redskap, tillsammans med de som vistas där, har stor betydelse för vad som är möjligt att lära. Däremot behövs också kunskaper om hur det kan gå till att lära sig slöjda, och vad det är man kan lära sig av att slöjda. Detaljerade analyser och dokumentationsformer kan spegla sådana lärsituationer i slöjdundervisningen. Artikeln har lyft fram och diskuterat likheter och skillnader om hur empiri har samlats in, och hur den praktiknära slöjdforskningen har genomförts, analyserats och dokumenterats. Videoinspelning och dokumentationsformer har utvecklats över tid och med ny teknik, resultaten har avrapporterats i text, teckningar, foton och videostillbilder för att, utöver det verbala, kunna dokumentera olika multimodala intryck.

Det kan konstateras att slöjdforskningen som har presenterats och diskuterats i artikeln är ”praktiknära” på olika vis. Det behövs än mer slöjdforskning och framför allt som genomförs i verksamheten, och där själva görandet är i fokus. Praktiknära slöjdforskning kan ha olika avsikter, men det gäller att inte endast identifiera verksamheter, utan det är likaså angeläget att slöjdforskningen används och sprids. Det är önskvärt att det även kommer fram än mer praktiknära forskning som genomförs i skolans slöjdundervisning. Forskningen behövs både för att synliggöra slöjdverksamheten och för att utveckla den på vetenskaplig grund, och som ett komplement till mer normativa och politiskt grundade styrdokument (jfr Johansson, 2021). Likväl som kursplaner kan beskriva slöjdämnets mål och innehåll kan praktiknära slöjdforskning lyfta vad slöjdämnet och slöjdekunskaper kan bidra med inför samhällets utmaningar (jfr Johansson, 2019).

Utbudet av metodlitteratur är stort, men fokus i denna artikel har varit hur metoder har använts just inom praktiknära slöjdforskning. Artikeln utgår främst från svensk slöjdverksamhet och slöjdundervisning, men också utifrån nordiska exempel. Förhoppningsvis kan metoder och resultat användas och utvecklas vidare både i nationella och nordiska slöjdekontexter. En önskan är att artikelns slöjdrelaterade

hänvisningar och referenser dels kan ses som exempel för att ge en överblick, dels för att synliggöra likheter och skillnader inom praktiknära slöjdforskning. Artikel är tänkt att öppna upp för fortsatta reflektioner utifrån andra exempel och källhänvisningar inför fortsatt praktiknära slöjdforskning.

Referenser

- Agar, M. (1980). *The professional stranger: An informal introduction to ethnography*. New York, NY: Academic Press.
- Alm, A. (2012). *Upplevelsens poetik. Slöjdseminariet på Nääs 1880–1940*. Lund: Lunds universitet, Historiska institutionen.
- Andersen F., L.M. (2020). *Fra Sløjd og håndarbejde til Håndværk og design. En kulturanalytisk, didaktisk og materiel undersøgelse af etablerings- og forandringsprocesser i fag og fagdidaktik* (Ph.d.-afhandling, 2020). København: Aarhus universitet, DPU – Danmarks institut for pædagogik og uddannelse.
- Andersson, J. (2019). Instruktion av hantverkstekniker i slöjden. Fiktiv och konkret handling som kommunikativ resurs, *FormAkademisk*, 12(1), 6: 1–18. <https://doi.org/10.7577/formakademisk.2761>
- Andersson, J. (2021). *Kommunikation i slöjd och hantverksbaserad undervisning* (Art Monitor, 83). Göteborg: Göteborgs universitet, Konstnärliga fakulteten.
- Andersson, J. & Johansson, M. (2017). Händig, skicklig och konstfärdig – slöjdkunnande i interaktion. *Forskning om undervisning och lärande, ForskUL*, 5(1), 26–46.
- Berge, B.-M. (1992). *Gå i lära till lärare, en grupp kvinnors och en grupp mäns inskolning i slöjdlärarkyrket* (Doktorsavhandling vid Pedagogiska institutionen, 33). Umeå: Umeå universitet, Institutionen för pedagogik.
- Borg, K. (1995). *Slöjdämnet i förändring 1962–1994* (Lic.-avhandling). Linköping: Linköpings universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi.
- Borg, K. (2001). *Slöjdämnet, intryck – uttryck – avtryck* (Linköping Studies in Education and Psychology, 77). Linköping: Linköpings universitet, institutionen för beteendevetenskap. <https://doi.org/10.3384/diss.diva-143165>
- Borg, K. (2016). Reformerna och förändringar i slöjdundervisning och slöjdläraryrket 1960–2011. *Tilde*, 16, 46–69.
- Borg, K. (2021). Tendenser inom slöjdens forskningsområde. *Techne*, 28(4), 231–254. <https://doi.org/10.7577/TechneA.4738>
- Carlgrén, M. (2016). *Birgittaskolorna. Modeateljéer och sömnadsskolor mellan tradition och förnyelse* (Doktorsavhandling, Institutionen för kulturvetenskaper, Göteborgs universitet). Stockholm och Göteborg: Makadam förlag.
- Carlsen, K. (2015). *Forming i barnehagen i lys av Reggio Emilias atelierkultur* (Akademisk avhandling vid Pedagogiska fakulteten). Vasa: Åbo Akademi University Press.
- Carlsen, K. (2018). Visual Ethnography as a tool in exploring children's embodied making processes in pre-primary education. *Formakademisk*, 11(2), 1–16. <https://doi.org/10.7577/formakademisk.1909>
- Denscombe, M. (2016). *Forskningshandboken* (3:e uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Ekholm, M. & Lindvall, K. (2008). Skolinspektioner – i tid och otid. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 1, 41–58.
- Ekström, A. (2012). *Instructional work in textile craft. Studies of interaction, embodiment, and the making of objects* (Studies in education in arts and professions, 3). Stockholm: Stockholm university.
- Eriksson, K.H., Guttormsen, E., Lundberg, T. & Malmberg, K. (1980). *Skolan och slöjden. Slutrapport. Projekt Laborativ slöjd* (Rapport nr 8). Linköping: Linköpings universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi.
- Frohagen, J. (2016). *Såga rakt och tillverka uttryck. En studie av hantverkskunnande i slöjdämnet* (Licentiatuppsats i utbildningsvetenskap med inriktning mot praktiska kunskapsstraditioner). Stockholm: Stockholms universitet, Institutionen för de humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnenas didaktik.

- Gulliksen, M. (2006). *Constructing a formbild – An inquiry into the dynamical and hierarchical aspects of the hermeneutical filters controlling the formbild construction in design educational situations* (PhD thesis, 25). Oslo: Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo.
- Gyllerfelt, E. (2021). “Då kallar man den rätsida” – ämnesspecifika begrepp med nyanlända elever i slöjdundervisning. *Forskning om undervisning och lärande, ForskUL*, 9(2), 30–48.
- Gyllerfelt, E. & Johansson, M. (2021). Multimodala resursers mediering i slöjdundervisning med nyanlända elever. *Techneserien A*, 28(1), 33–47. <https://journals.oslomet.no/index.php/techneA/article/view/4031>
- Hartman, S. (Red.). (2014). *Slöjd, bildning och kultur. Om pedagogisk slöjd i historia och nutid*. Stockholm: Carlssons.
- Hartman, P. & Hartman, S. (2018). Hantverksskolning eller karaktärsfostran? Den slöjdpedagogiska debatten i Sverige under 1800-talets senare hälft. *Techneserien A*, 25(2), 1–39.
- Hartvik, J. (2013). *Det planlagda och det som visar sig. Klasslärarstudenternas syn på undervisning i teknisk slöjd* (Akademisk avhandling vid Pedagogiska fakulteten). Vasa: Åbo Akademi University Press.
- Hartvik, J. & Porko-Hudd, M. (2018). Slöjdforskning i fokus. Techneserien 1995–2017. *Techneserien A*, 25(3), 94–108.
- Hasselskog, P. (2010). *Slöjdlärares förhållningssätt i undervisningen* (Göteborg Studies in Educational Science, 289). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborgs universitet, Fakulteten för Utbildningsvetenskap.
- Hasselskog, P. (2011). Mp3-inspelning som metod för att studera slöjdundervisning. *Techneserien*, 18(1), 191–204.
- Hofverberg, H. (2019). *Crafting sustainable development. Studies of teaching and learning craft in environmental and sustainability education* (Acta Universitatis Upsaliensis. Faculty of Educational Sciences, 15). Uppsala: Uppsala University, Faculty of Educational Sciences.
- Holmberg, A. (2009). *Hantverksskicklighet och kreativitet: Kontinuitet och förändring i en lokal textillärarutbildning 1955–2001* (Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Textilia, 1). Uppsala: Uppsala universitet, Konstvetenskapliga institutionen.
- Holmberg, A. (2011). Spår av lärande – föremål som källa. *Techneserien A*, 18(1), 247–259.
- Holmberg, A. (2015). *Händer som lyder. Hantverkarna vid Handarbetets Vänner*. Stockholm: Nordiska museet.
- Holmberg, A. (2021). Elevers minnen från slöjdundervisning. *Techneserien A*, 28(4), 119–133. <https://doi.org/10.7577/TechneA.4732>
- Illum, B. & Johansson, M. (2009). Vad är tillräckligt mjukt? Kulturell socialisering och lärande i skolans slöjdpraktik. *Formakademisk*, 2(1), 69–82 <https://doi.org/10.7577/formakademisk.62>
- Jeansson, Å. (2017). *Vad, hur och varför i slöjdämnet. Textillärares uppfattningar om innehåll och undervisning i relation till kursplanen* (Doktorsavhandling i Pedagogiskt arbete, 74). Umeå: Umeå universitet, Institutionen för estetiska ämnen.
- Jernström, E. (2000). *Lärande under samma hatt. En lärandeteori genererad ur multimetodiska studier av mästare, gesäller och lärlingar* (Luleå university of technology, 20). Luleå: Luleå tekniska universitet, Filosofiska fakulteten, Institutionen för lärarutbildning.
- Jewitt, C. (Red.). (2017). *Handbook of multimodal analysis*. New York: Routledge.
- Johansson, M. (1994). *Slöjdprocessen – Arbetet i slöjdsalen. Dagboksanteckningar* (Forskningsrapport, 11). Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för slöjd och hushållsvetenskap.
- Johansson, M. (1996). Elevers erfarenhetsvärld i slöjden. Observation genom videoinspelning – en förstudie. I L. Lindfors & J. Peltonen (Red.), *Slöjdkompetens i nordisk kultur. Del II* (Techneserien. Forskning i slöjdpedagogik och slöjdvetenskap B:1/1996, s. 40–53). Vasa, Finland: Åbo Akademi, Institutionen för lärarutbildning.
- Johansson, M. (1999). Sociokulturella praktiker i slöjden. *Nordisk Pedagogik*, 19(2), 98–115.
- Johansson, M. (2002). *Slöjdpraktik i skolan – hand, tanke, kommunikation och andra medierande redskap*

- (Göteborg Studies in Educational Science, 183). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Johansson, M. (2008). Att tänka med nålen i hand – medierande redskap i slöjdpraktik. I H. Rystedt & R. Säljö (Red.), *Kunskap och människans redskap: teknik och lärande*, s. 263–276. Lund: Studentlitteratur.
- Johansson, M. (2009). Slöjddämnet – urgammalt, modernt och coolt. *KRUT, Kritisk utbildningstidskrift*, 133/134, 5–13.
- Johansson, M. (2011a). Dagboksmetod – att beskriva slöjdarbete med elevers och lärares egna ord. *Techneserien A*, 18(1), 79–93.
- Johansson, M. (2011b). Vad och hur gör de? – att synliggöra lärande i grundskolans slöjdpraktik via videoetnografi och mikroanalys. *Techneserien A*, 18(1), 33–47.
- Johansson, M. (2014). Västliga vindar – Lärarutbildning i Göteborg för skolans slöjddämne. I antologin T. Karlsson Häikiö, M. Lindgren & M. Johansson (Red.), *Konstarter och lärande* (Serien Art Monitor), s. 35–47. Göteborg: Göteborgs universitet, Konstnärliga fakulteten.
- Johansson, M. (2018). Doktorsavhandlingar inom det nordiska slöjdfältet. *Techneserien A*, 25(3), 109–123.
- Johansson, M. (2019). Materiella och immateriella resurser – hållbar utveckling i och genom slöjd. *Nordic Studies in Education*, 39(3), 214–227. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-5949-2019-03-04>
- Johansson, M. (2021). Laddad slöjd – slöjdkunnande och slöjdföremåls meningsskapande. *Techneserien A*, 28(3), 15–31. <https://doi.org/10.7577/TechneA.4061>
- Johansson, M. & Lindberg, V. (2017). Att lära sig se trådraken – om tvekan och fokusförskjutning på väg mot förändrat kunnande. *Techneserien A*, 24(1), 1–16.
- Johansson, M.I.E. (2016). *Synad i sömmarna. Positiva värderingar som gemenskapande och kunskapande aktiviteter under handarbetsträffar* (Masteruppsats i svenska). Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen för nordiska språk.
- Koch, M. (2012). *Jag strikker, derfor er jeg. Læring og identitet i uformelle læringsrom* (Akademisk avhandling vid Pedagogiska fakulteten). Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Kress, G. (2010). *Multimodality. A social semiotic approach to contemporary communication*. New York: Routledge.
- Lander, R. (1994). *Den nationella utvärderingen av grundskolan. Synpunkter och empiri om intern debatt och lokal användning* (Rapport 1994:14). Göteborg: Göteborgs universitet, institutionen för pedagogik.
- Lave, J. & Wenger, E. (1991). *Situated learning. Legitimate peripheral participation*. Cambridge, MA.: Cambridge university press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511815355>
- Liedman, S.-E. (2006). *Stenarna i själen: Form och materia från antiken till idag*. Stockholm: Bonniers.
- Lindfors, L. (1983). *Modellanalyser av grundstrukturer i textilslöjdsundervisningen. En kortfattad beskrivning av studiens bakgrund och design* (Rapport enligt lag om lärarutbildning, 844/71). Helsingfors: Undervisningsministeriet, Högskole- och vetenskapsavdelningen, Lärarutbildningsbyrån.
- Lindfors, L. (1992). *På väg mot en slöjdpedagogisk teori. Paradigmatutveckling och kunskapsbehållning – sammanfattning av tre studier* (Akademisk avhandling vid Pedagogiska fakulteten, 34/1991). Vasa, Finland: Åbo Akademi, Institutionen för lärarutbildning/Institutionen för pedagogik.
- Lindfors, L. (1997). *Slöjdfostran i kulturkampen, Del IV. Positionsbestämning av slöjdpedagogisk forskning. Analyser av lärdomsprov vid Åbo Akademi* (Rapporter från Pedagogiska fakulteten vid Åbo Akademi, 14). Vasa: Pedagogiska fakulteten
- Lindström, L., Borg, K., Johansson, M. & Lindberg, V. (2003). *Kommunikation och lärande i slöjdpraktiker*. Beviljad forskningsansökan till svenska Vetenskapsrådet, Utbildningsvetenskapliga kommittén. Dnr 139907.
- Maapalo, P. (2019). *Øyeblikksbilder fra trearbeidspraksiser. Didaktiske og relasjonelle mulighetsrom for arbeid i materialet tre i kunst- og håndverksfaget* (Doktorsavhandlingar vid NTNU, 288). Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, NTNU, Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap.

- Malmberg, E. (1995). *Att upptäcka systemnätverk i edukativ slöjd. Analyser av elevens slöjdhandlingar i en kontext. En paradigmutvecklande ansats* (Akademisk avhandling vid Institutionen för lärarutbildning). Vasa: Åbo Akademi förlag.
- Melby, E. (2008). Det å forme i spennet mellom individ og kultur. Hovedfagsoppgaver i forming – Noen overveielser. I J. Sandven (Red.), *Å forme og forske med fokus på skapende prosesser* (Techneserien. Forskning i slöjdpedagogik och slöjdvetenskap, A12/2008, s. 71–101). Notodden: Høgskolen i Telemark. Avdeling for estetiske fag, folkekultur og lærerutdanning.
- Molander, B. (1994). *Synlig och dold kunskapsteori i skolforskningen. Exemplet Den nationella utvärderingen av grundskolan* (Forskningens villkor – skriftserie). Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för idé och lärdoms historia.
- Mäkelä, E. (2011). *Slöjd som berättelse, om skolungdom och estetiska perspektiv* (Doktorsavhandlingar i pedagogiskt arbete, 41) Umeå: Umeå universitet, Institutionen för estetiska ämnen i lärarutbildningen.
- Nygren-Landgårds, C. (2000). *Educational and teaching ideologies in sloyd teacher education* (Akademisk avhandling vid Pedagogiska fakulteten, Vasa). Åbo: Åbo Akademi University Press.
- Paavola, T., Kangas, K., Kokko, S., Riikonen, S., Mehto, V., Hakkarainen, K., & Seitamaa-Hakkarainen, P. (2021). Video Data Analysis for Tracing Emotional Aspects of Collaborative Design and Making Processes. *Techneserien*, 28(3), 1–14. <https://doi.org/10.7577/TechneA.4053>
- Riis, K. (2016). *Designkundskabens DNA. Udforskning af designkundskab gennem designprocessen Mit DNA*. Trondheim: NTNU, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Det humanistiske fakultet.
- Rimstad, Å. (2015). *Teikn- og meningsskapning i studentars arbeid med installasjonar* (Phd.-avhandling). Tromsø: Norges arktiske universitet i Tromsø, Fakultetet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning.
- Rønholt, H. (Red.). (2003). *Video i undervisning – observation og analyse*. København: Forlaget Hovedland. Institut for idræt, Københavns universitet.
- Sahlström, F. (2008). *Från lärare till elever, från undervisning till lärare – utvecklingslinjer i svensk, nordisk och internationell klassrumsforskning* (Vetenskapsrådets rapportserie, 9:2008). Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Samuelsson, M. (2021). Minnen av olika material och olika tillvägagångssätt. Slöjd på fritidshemmet. *Techneserien A*, 28(4), 101–117. <https://doi.org/10.7577/TechneA.4731>
- Selander, S., & Kress, G. (2017). *Design för lärande: Ett multimodalt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur
- Sigurdson, E. (2014). *Det sitter i väggarna. En studie av trä- och metallslöjdsalens materialitet, maskulinitet och förkroppsliganden* (Institutionen för estetiska ämnen, 3). Umeå: Umeå universitet, Institutionen för estetiska ämnen.
- Skolverket. (1993). *Slöjd. Huvudrapport* (Skolverkets rapport, 24). Stockholm: Liber. (A. Carlberg, M. Johansson & B-O Lundqvist)
- Skolverket. (1994a). *Slöjdprocessen – om arbetsformer och kunskap* (Skolverkets rapport, 58). Stockholm: Liber. (A. Carlberg, M. Johansson & B-O Lundqvist)
- Skolverket. (1994b). [The Swedish Board of Education] *Craft and Design, Slöjd. The work processes in craft and design – working methods and knowledge* (Report, 58). Stockholm: Liber. (A. Carlberg, M. Johansson & B-O Lundqvist)
- Skolverket. (2005). *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003. Ämnesrapport Slöjd* (Ämnesrapport till rapport 253). Stockholm: Fritzes. (M. Johansson & P. Hasselskog)
- Skolverket. (2015). *Slöjd i grundskolan. En nationell ämnesutvärdering i årskurs 6 och 9* (Rapport 425). Stockholm: Fritzes. (P. Hasselskog & Anna Ekström)
- Säljö, R. (2000). *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma.
- Säljö, R. (2005). *Lärande och kulturella redskap. Om läroprocesser och det kollektiva minnet*. Stockholm: Nordstedts akademiska förlag.

- Säljö, R. (2008). Den materiella kulturen och vårt kunskapande. I K. Borg & L. Lindström (Red.) *Slöjda för livet – om pedagogisk slöjd* (s. 11–14). Stockholm: Lärarförbundets förlag.
- Säljö, R. (2021). Från materialitet till sociomaterialitet. Lärande i en designad värld. *Techneserien*, 28(4), 193–208. <https://doi.org/10.7577/TechneA.4736>
- Thorbjörnsson, H. (1990). *Nääs och Otto Salomon. Slöjden och leken*. Helsingborg: Ordbildarna.
- Thorstensen, O. (2015). *En snekkers dagbok*. Stavanger: Pelikanen forlag.
- Trotzig, E. (1997). "Sätta flickan i stånd att fullgöra sina husliga plikter". *Fyra märkeskvinnor och flickors slöjdundervisning* (Linköping Studies in Education and Psychology, 54). Linköping: Linköpings universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi.
- Vetenskapsrådet. (2017). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard university press. (Originaltextur publicerade 1930–1935)
- Vygotsky, L. S. (1986). *Thought and language* (A. Kozulin, översättning). Cambridge, MA: MIT press.
- Westerlund, S. (2015). *Lust och olust – elevers erfarenheter i textilslöjd* (Doktorsavhandlingar i Pedagogiskt arbete, 59). Umeå: Umeå universitet, Institutionen för estetiska ämnen.
- Wiklund-Engblom, A. Hiltunen, K. Hartvik, J. Porko-Hudd, M. & Johansson, M. (2014). 'Talking Tools': Sloyd Processes Become Multimodal Stories with Smartphone Documentation. *International Journal of Mobile and Blended Learning (IJMBL)*, 6(2), 41–57. <https://doi.org/10.4018/ijmbl.2014040104>
- Ödman, P.-J. (2016). *Tolkning, förståelse, vetande. Hermeneutik i teori och praktik* (3: uppl.). Lund: Studentlitteratur. (Original publicerat 1979)

Marléne Johansson, fil.dr., är professor emerita i slöjd, Göteborgs universitet. MJ har en bakgrund som damskräddare, textillärare i grundskolan, lärarutbildare och slöjdforskare. MJ har arbetat nordiskt och har ingått och ingår i olika nationella och nordiska nätverk och forskningssamarbeten. Forskningsintresset är inom lärande, interaktion och multimodalitet – från idé, material och med hjälp av olika redskap och resurser – vid tillverkning av fysiska artefakter i slöjdrelaterade verksamheter, såväl i skola som i miljöer utanför skolan.